

Заједничке социоекономске реформе за период 2019 - 2022. година

Преамбула

У 2015. години, БиХ је започела са провођењем амбициозне Реформске агенде, с циљем поновног покретања економског раста, те стварања радних мјеста и прилика. Током овог процеса донесене су неке важне и често болне одлуке, попут одлука о стварању флексибилнијег тржишта рада, одрживог пензијског система, здравог финансијског сектора и боље инфраструктуре. Требало је времена да ови напори покажу резултате, с тим да су се одређени економски индикатори несумњиво побољшали, док је тренутна макроекономска ситуација прилично позитивна.

Ипак, јасно је да већина грађана тек треба осјетити ефекте побољшања, те да је потребно учинити још много тога у контексту подршке недовољно великом и јаком приватном сектору у земљи.

Вријеме истиче, а листа изазова је и даље дугачка. Наиме, друштво убрзано стари, превише грађана континуирано трпи последице широко распрострањене корупције, а млади напуштају БиХ у потрази за бољом будућношћу, чиме остајемо без нашег највјернијег капитала. Владавина права је на ниском нивоу, док гломазан и неефикасан јавни сектор константно оптерећује приватни сектор, који још увијек не пружа довољно могућности.

Потврђујући да је приступање Европској унији наш заједнички стратешки циљ и у одговору на Мишљење Европске комисије на захтјев Босне и Херцеговине за чланство у Европској унији, којим се позива на нови сет социоекономских реформи, у потпуности подржавамо анализе и мјере садржане у наставку и обавезујемо се на њихово провођење. Свјесни смо да ће одлучни напредак у провођењу социоекономских реформи омогућити и олакшати будући напредак БиХ на европском путу и да само снажна владавина права и сигурно и стабилно окружење могу донијети потребни економски напредак.

Текуће мандате ћемо посветити одрживом и убрзаном економском расту, већој конкурентности приватног сектора и бољем пословном окружењу. Посебну пажњу ћемо посветити деполитизацији и повећаној ефикасности предузећа у јавном власништву, а реформа здравствених система ће постати један од наших главних приоритета. У коначници, урадићемо много више на заустављању непрекидног одласка људи из земље и омогућавању младима и женама да достигну свој пуни потенцијал.

Мјере ће се проводити у складу с уставним надлежностима сваког нивоа. Надаље, мјере ће се даље разрађивати у сарадњи с Европском унијом и међународним финансијским институцијама, осигуравајући њихову усклађеност с Програмом економских реформи земље (*скр.* ЕРП) и заједнички договореним смјерницама и политикама. Овакав координирани приступ представља гаранцију да ће мјере предузете у овом контексту подржати усклађеност земље са захтјевима за приступање Европској унији и тиме убрзати процес придруживања.

Провођење ових социоекономских реформи уједно доприноси и провођењу Вишегодишњег акционог плана регионалне економске зоне (РЕА МАП). РЕА МАП се темељи на стандардима ЕУ и олакшаће интеграцију БиХ у регионалне и европске вриједносне токове. Боља повезаност са сусједним земљама у области транспорта и енергије ће додатно ојачати приступ земље и њену интеграцију на регионалном тржишту. Стварање регионалног дигиталног простора и боље интегрисаних тржишта рада са сусједним економијама ће омогућити нове прилике за младе БиХ, што је важно у свјетлу њихове високе стопе незапослености.

Коначно, сви нивои ће учинити све што је у њиховој моћи како би се повећала сарадња и координација на усклађивању законодавства у највећој могућој мјери, те оснажио јединствени економски простор у земљи. Наведено ће се постићи јачањем координације између свих нивоа власти, како је наведено у Мишљењу Комисије.

I Одржив и убрзан економски раст, повећана конкурентност привреде и унапређење пословног окружења

Постојеће стање: БДП по глави становника у Босни и Херцеговини је тренутно на нивоу тек једне трећине износа у Европској унији.¹ Са тренутном стопом раста, држави би требало неколико деценија да се приближи просјеку Европске уније.² Слаб развој приватног сектора и низак ниво инвестиција представљају значајан изазов, имајућу у виду чињеницу да је приватни сектор доказани генератор дугорочног развоја економије. Међутим, приватни сектор је тренутно премали, има потешкоћа да остане конкурентан и недостаје му потребне динамичности за извозно оријентисани раст. Његов удио у бруто домаћем производу земље је тек 65 посто и најнижи је у регији, док је продуктивност рада мања од половине седам мањих привреда у транзицији у Европи.³

Само 15 посто радно способног становништва у БиХ је формално запослено у приватном сектору⁴, док је јавни сектор и даље прегломазан, пружајући трећину свих радних мјеста у земљи⁵. Услјед изостанка прилика грађани напуштају земљу – посебно образовани, квалификовани и млади људи – чиме се радна снага додатно смањује, а земља лишава људског капитала.

Надаље, БиХ континуирано биљежи ниску стопу и пад директних страних инвестиција. У посљедњих осам година, прилив директних страних инвестиција као проценат БДП-а је нижи него у било којој другој успоредној земљи у региону, што је посебно забрињавајуће с обзиром на то да су се ове врсте инвестиција показале као кључни покретач економског раста и стварања радних мјеста у средњој и источној Европи.⁶

Доприноси за социјална давања су високи, што негативно утиче на плате радника и конкурентност приватног сектора. Надаље, просјечна разлика између плата у јавном и приватном сектору је највећа у регији⁷, што се између осталог може објаснити значајним присуством сиве економије.

Поврх тога, БиХ има превелики број сложених, мукотрпних и скувих административних процедура које такође негативно утичу на пословно окружење, те стварају препреке за улазак и излазак на тржиште и раст.

Имајући у виду горе наведено, обавезујемо се на следеће:

Оба ентитета ће предузети одлучне кораке у правцу смањења пореског оптерећења рада, како би потакнули конкурентност и омогућили додатно повећање плата. У случају ФБиХ, смањиће се укупна стопа доприноса, док ће Република Српска смањити фискално, економски и социјално неоправдана парафискална давања. ФБиХ ће редовно ажурирати свој регистар такси и накнада, на начин да ће му дати правну снагу те предузети прве кораке ка њиховом смањењу. Два ентитета ће ускладити своје законе о порезу на добит како би се додатно подстакле инвестиције у производњу роба и услуга. Поред тога, ентитети ће наставити са усклађивањем својих пореских законодавстава, укључујући стопе опорезивања дивиденде. Поред тога, усвојиће се и провести кредибилна и релевантна оквирна Стратегија управљања јавним финансијама БиХ са системом мониторинга и извјештавања на темељу учинка.

Предвиђа се пажљиво праћење фискалног учинка ових и свих других мјера наведених у наставку, а с циљем смањења утаје пореза.

У циљу унапређења пословног окружења и јачања јединственог економског простора, оба ентитета ће поједноставити и ускладити поступке регистрације предузећа, те процедуре издавања лиценци и дозвола. Надаље, Управа за индиректно опорезивање БиХ ће значајно скратити процедуре издавања ПДВ броја, док ће сва три нивоа власти радити заједно на пуном провођењу својих закона о електронском потпису и осигурању интероперабилности система електронског потписа у цијелој земљи. ФБиХ ће успоставити једношалтерски систем пословања, док ће Република Српска успоставити систем „online“ регистрације за предузећа и предузетнике и промовисати кориштење е-услуга.

У циљу борбе против сиве економије, оба ентитета ће ојачати своје инспекције и побољшати координацију и комуникацију између инспекцијских управа. Надаље, оба ентитета ће радити на успостављању фискалних система који се заснивају на пријавама у реалном времену. У циљу повећања транспарентности и праћења ефеката, Република Српска ће успоставити регистар свих подстицаја које се пружају компанијама.

ФБиХ ће усвојити већ припремљени оквир за санацију дуга и инсолвентност како би подржала дјелотворно и равноправно учешће кредитора и дужника у предстечајном поступку, односно омогућила спашавање одрживих предузећа.

Јавна улагања ће се повећати на основу стратегије улагања. Ниво БиХ и оба ентитета ће створити фискални простор за јавна улагања ради убрзања развоја транспорта, одрживе енергије и дигиталне инфраструктуре, те бољег повезивања БиХ са глобалном економијом. Пројекти дигитализације за јавни сектор, као и за пословну заједницу ће се проширити и

ојачати. Издаци за плате у јавном сектору ће се ограничити, а радиће се на бољем и правичнијем усмјеравању социјалних трансфера.

Што се тиче модернизације и проширења инфраструктуре у држави, убрзаће се изградња на Коридору Vc. Надаље, ФБиХ ће побољшати своју жељезничку и зрачну инфраструктуру, те убрзати изградњу осталих брзих путева према Травнику, Горажду и другим градовима. Уз то, ФБиХ ће усвојити низ закона са циљем заштите околине и енергетске ефикасности. За привлачење потребних инвестиција, сви релевантни нивои ће модернизовати своје законе о концесијама и законе о јавно-приватним партнерствима.

За уравнотежење постојећег економског модела у БиХ и наставак реформе јавног сектора, Савјет министара БиХ и Владе оба ентитета ће наставити радити на ограничавању запослености и укупне потрошње на плате у јавном сектору. Такође, радиће се на унапређењу ефикасности и продуктивности јавне управе.

Ниво БиХ ће измијенити Закон о порезу на додату вриједност у циљу усклађивања с директивама Европске уније и подршке привредним друштвима, те ће коначно усвојити Закон о осигурању депозита, чиме ће се заокружити оквир за санацију банака у складу са Директивом о начинима за осигурање депозита и Директиви о опоравку и санацији банака. Оба ентитета ће ојачати надзор банака, додатно ојачати независност својих Агенција за банкарство, те унаприједити управљање, пословни модел и транспарентност рада својих развојних банака.

II Деполитизација, већа одрживост и ефикасност јавних предузећа

Постојеће стање: Свеукупно гледано, на свим нивоима постоји преко 550 предузећа у јавном власништву која запошљавају око 80.000 или око 11 посто свих запослених у земљи. Истовремено, око једна трећина процијењених укупних пореских дуговања су дугови јавних предузећа, углавном у виду неплаћених доприноса за пензијске и здравствене фондове, док је већина јавних предузећа у неизвјесној финансијској ситуацији. Овакво стање узрокује поремећаје на тржишту и неадекватну расподелу привредних ресурса⁸. Продуктивност у јавном сектору у већини случајева није на задовољавајућем нивоу, а трошкови подршке јавним предузећима често знају прерасти у значајне непредвиђене обавезе и као такве постати оптерећење за јавне финансије.

У исто вријеме, нису довољно транспарентне детаљније информације из регистара предузећа у јавном власништву. Финансијски извјештаји нису довољно детаљни и не пружају потпун увид у све сегменте финансијског пословања, а менаџмент је највећим дијелом високо исполитизован. Коначно, мало је вјероватно да су јавна предузећа у стању смањити своја дуговања без подршке власти.

Имајући у виду горе наведено, обавезујемо се на следеће:

Као корак за побољшање управљања и транспарентности, сви нивои ће израдити јавно доступне и хармонизоване регистре јавних предузећа са ажурним информацијама о власништву, запосленим радницима и свеобухватним финансијским извјештајима, укључујући стање дуга предузећа.

Оба ентитета ће унаприједити поступке именовања надзорних и управних тијела у јавним предузећима. ФБиХ ће формирати Одјел за централизовано планирање и праћење учинка јавних предузећа и донијети Уредбу о транспарентности, планирању, контроли, вањској ревизији и награђивању.

Ефикасност јавних предузећа ће, између осталог, бити унапријеђена кроз увођење „ОЕСД“-ових принципа корпоративног управљања. Надаље, оба ентитета ће ревидирати свој портфолио државних предузећа и класификовати их у контексту будућих активности, како би се унаприједио њихов рад, што укључује све модалитете реструктурирања.

Конкретније, након завршетка дубинске анализе двају телекома, ФБиХ ће предузети наредне кораке ка побољшању њиховог пословања, те размотрити све моделе реструктурирања.

ФБиХ ће предузети конкретне кораке како би се унаприједио туризам и ојачале пословне везе са страним државама и компанијама. У овом погледу је кључна модернизација свих аеродрома, а посебно Међународног аеродрома Сарајево. Надаље, ФБиХ ће такође посветити посебну пажњу реструктурирању својих рудника угља, с циљем омогућавања несметаног снабдијевања својих производних капацитета. Коначно, Република Српска ће довршити реструктурирање својих Железница.

III Свеобухватна реформа и побољшање квалитете здравственог система

Постојеће стање: Кључни изазов с којим се суочавају системи здравствене заштите Босне и Херцеговине је како унаприједити доступност, квалитет, ефикасност и одрживост за све грађане, у контексту смањења и старења становништва, изразито фрагментираног система осигурања и пружања услуга, лошег финансијског управљања, те одласка здравствених радника.⁹

У БиХ је тренутно више старијих особа (са преко 65 година) него младих (испод 15 година)¹⁰, што повећава притисак на здравствене системе и захтијева хитну пажњу. Упркос релативно пристојном животном вијеку, бројни здравствени исходи су неадекватни, посебно међу сиромашнијим групама.¹¹

Расположивост финансијских средстава није кључно питање, јер су издаци за здравство као проценат БДП-а највећи у регији и изузетно високи за земљу с нижим средњим дохотком. Без обзира што су директна издвајања и даље висока у односу на Европску унију, квалитет здравствене заштите није на жељеном нивоу.¹²

Доприноси на плате су примарни извор прихода за системе социјалне заштите, што због значајног удјела нерегистроване запослености представља велики притисак на формално запослене особе за издржавање пензионера и незапослених. Резултирајуће високе стопе доприноса обесхрабрују формално запошљавање, што негативно утиче на финансијску одрживости система социјалне заштите у земљи.

Чињеница да је здравствено осигурање повезано с незапосленошћу као основа за остваривање права здравственог осигурања додатно погоршава проблем, прецјењује број регистрованих незапослених и повећава буџетске издатке. Надаље, доста се губи и због неадекватног система набавке лијекова. Тренутно, фармацеутски производи представљају око 30 посто укупне потрошње за здравство, што је двоструко више од просјека земаља „ОЕСД“-а.¹³

Незадовољавајуће финансијско управљање је распрострањена појава у здравственом систему оба ентитета, док истовремено нема ефикасног надзора над радом здравственог система. Мали проценат здравствених установа подлијеже независним ревизијама, с тим да исте не резултирају никаквим даљим радњама или санкцијама.

Загађење у урбаним подручјима такође штети здрављу и квалитети живота, док су лоши здравствени резултати дијелом последица једне од највиших стопа пушења у Европи.¹⁴

Коначно, продуктивна способност сљедећих генерација, мјерена Индексом људског капитала у БиХ 2018. године, износи 0,62 што значи да ће без побољшања свог здравственог система, БиХ дугорочно изгубити 38 посто свог потенцијалног дохотка.¹⁵

Имајући у виду горе наведено, обавезујемо се на сљедеће:

Оба ентитета ће предузети хитне кораке како би зауставили раст неизмирених обавеза у здравственом сектору и остварили финансијску стабилност, укључујући детаљно праћење финансијских резултата фондова и пружатеља здравственог осигурања.

Заједно са Свјетском банком, оба ентитета ће извршити попис свих обавеза својих здравствених установа. Успоставиће моделе за рјешавање тих обавеза и механизма како би се спријечило нагомилавање нових заосталих дуговања. У наредном кораку, систем трезорског пословања ће се проширити на све домове здравља и болнице у Републици Српској, док ће ФБиХ почети радити на увођењу свог здравственог сектора у трезорски систем пословања. Оба ентитета ће побољшати прикупљање, анализу и дистрибуцију података о ефикасности здравственог система и ускладити своју инфраструктуру података у циљу осигурања упоредивости.

Осим тога, осигураће се адекватно и одрживо финансирање како би се олакшале реформе здравствене заштите и осигурала ефикасна управа, квалитет и доступност јавног здравства и то за све грађане, укључујући маргинализоване категорије друштва.

За рјешавање питања дуплирања услуга и повећања ефикасности, оба ентитета ће предузети кораке ка рационализацији и стварању ефикасније мреже услуга. ФБиХ ће радити на смањењу неусклађености између кантона када је питању покривеност осигурањем и квалитета пружених услуга.

Како би се повећала ефикасност и уштеде фондова здравственог осигурања, оба ентитета – у сарадњи са својим локалним заједницама и кантонима у ФБиХ – утврдиће простор за централизоване набавке лијекова, посебно за скупље лијекове и веће количине лијекова.

Урадиће се ревизија уговора са здравственим осигураватељима и аранжмана за плаћање с пружатељима здравствених услуга како би се подстакли квалитет и ефикасност.

Обавезно здравствено осигурање за незапослене ће се одвојити од функције посредовања код запошљавања при заводима за запошљавање, како би се ослободили њихови капацитети за активнију подршку тражитељима запослења.

Сви релевантни нивои ће се ангажовати на бољем мјерењу и превенцији загађења, што укључује бољу примјену прописа о заштити околине и енергетску ефикасност.

Коначно, побољшаће се квалитет здравствене заштите јачањем превентивне његе и ширењем обухвата и дубине примарне здравствене заштите.

IV Политике које пружају прилике младим, женама и осталим осјетљивим категоријама

Постојеће стање: Велики одлазак квалификоване радне снаге остаје један од најхитнијих и најозбиљнијих изазова за земљу. Образовање је и даље лошег квалитета, сегрегирано и не пружа једнаке могућности ученицима из реда мањина и онима са инвалидитетом. Земља и даље пати од неусклађености вјештина са тржиштем рада, док готово 90 посто незапослених остаје дугурочно незапослено.¹⁶ Према Свјетској банци, будућа продуктивност дјетета рођеног данас је 62 посто онога што би могло бити.¹⁷

Посебно се жене и млади суочавају са изазовима у запошљавању. Према најновијој анкети о радној снази (2018), стопа незапослености младих износи 38,8 посто, док је, поређења ради, стопа незапослености младих у Европској унији 14,5 посто. Само је око једне трећине свих радноспособних жена економски активно¹⁸ (било да су запослене или траже запослење), док би БДП земље у просјеку могао бити 20 посто већи уколико би жене учествовале на тржишту рада на истом нивоу као и мушкарци.¹⁹ Стална висока разлика у запослености код полова од преко 20 процентних поена није се побољшала посљедњих година и двоструко је виша од просјека Европске уније.²⁰

Тренутно се не стварају вјештине које су потребне како би се подржала растућа привреда у будућности, те се не посвећује довољно пажње предузетништву и иновацијама у образовном

систему. Као резултат тога, према најновијем Глобалном иновацијском индексу, Босна и Херцеговина се налази на тек 77. мјесту од 126 земаља.²¹

ИТ сектор би могао значајније потакнути конкурентност, иновативност, повећати потенцијал раста земље и понудити нова рјешења у борби против корупције. Плате у ИТ сектору су значајно веће, једнако као и могућности за извоз, без штетних утицаја на околину. Тренутно, међутим, недостаје квалификованих информатичара који поред тога послују у неповољном окружењу и неразвијеној ИТ инфраструктури. Према *ИТ манифесту*, у Босни и Херцеговини тренутно недостаје око 6.000 људи у ИТ сектору, који би могли значајно допринијети економији и смањењу незапослености. Уз то, БиХ тренутно има најмањи удио извоза ИТ услуга у укупном извозу у регији.²²

Коначно, јавна и приватна издвајања за истраживање и развој су ниска и неефикасна. Систем иновација у читавој земљи је тек у почетној фази и карактерише га ниска ефикасност у поређењу са регионом.²³

Имајући у виду горе наведено, обавезујемо се на следеће:

Сви релевантни нивои ће осигурати подстицаје и посебне програме финансирања предузетничког капитала и предузетништва младих, како би се поједноставило оснивање предузећа од стране младих људи, посебно у секторима високог потенцијала као што су туризам, услужне дјелатности, информационе технологије и креативне индустрије.

Посебна пажња ће се поклонити унапређењу дигиталног екосистема и подстицању дигиталне трансформације земље, како би се ослободио потенцијал ИТ сектора у унапређењу иновативности, конкурентности и развоју. У циљу унапређења дигиталних вјештина, предузеће се мјере побољшања ИТ образовања, почевши од нивоа основног образовања.

Поред тога, провешће се дигитална трансформација услуга свих нивоа власти кроз веће кориштење е-управе и е-услуга како би се упоставио предвидљив, транспарентан, ефикасан и одговоран систем за подршку грађанима и предузећима. Исти ће такође омогућити нове начине у борби против корупције.

Оба ентитета ће развити и улагати у своје предшколске образовне системе како би повећали упис у предшколско образовање.

Надаље, започети реформу образовног система с циљем његове боље повезаности с потребама тржишта рада. Стога, сви релевантни нивои ће приступити ревизији политика уписа у средње школе и високошколске установе како би се побољшала њихова повезаност са тренутним и будућим потребама домаћег тржишта рада. Осим тога, надлежни ће приступити измјенама релевантних закона о образовању у које ће увести ново поглавље о запошљавању редовних студената, како би млади људи брже стицали основна радна искуства комплементарна њиховом студијским програмима, те уједно омогућили прилике послодавцима.

Надлежне власти, предузећа и образовне институције ће радити на осигурању програма стручног оспособљавања, те преквалификацији дугорочно незапослених. Република Српска ће основати Фонд за науку и иновације, а сви нивои власти ће подржавати научно-истраживачки рад који ствара иновације за привреду.

Коначно, ФБиХ ће размотрити различите могућности усклађивања накнада за породилско одсуство на територији ФБиХ. Увешће се јединствени минимални ниво накнада и заштите за вријеме породилског одсуства у цијелој земљи.

¹ У складу с „*Catch Up*“ индексом „EuPI“ (European Policies Initiative).

² Групација Свјетске банке. 2019. *Студија раста и запошљавања за Босну и Херцеговину (радни документ)*

³ IFC. 2019. Реформа пословног окружења: приоритети, изазови и прилике (презентација)

⁴ IFC. 2019. Реформа пословног окружења: приоритети, изазови и прилике (презентација)

⁵ Групација Свјетске банке. 2019. *Студија раста и запошљавања за Босну и Херцеговину (радни документ)*

⁶ Групација Свјетске банке. 2019. Кориштење директних страних инвестиција за отварање радних мјеста и раст у Босни и Херцеговини

⁷ Групација Свјетске банке. 2019. *Студија раста и запошљавања за Босну и Херцеговину (радни документ)*

⁸ ММФ. 2019. *Предузећа у државном власништву у Босни и Херцеговини: учинак и управљање (презентација)*

⁹ Групација Свјетске банке. 2019. *Извјештај о здравству*

¹⁰ Иницијатива за локалне власти. 2018. *Извјештај о консултацијама заједничке комисије за локалну управу*

¹¹ Групација Свјетске банке. 2015. *Системска дијагностика за Босну и Херцеговину*

¹² Групација Свјетске банке. 2019. *Извјештај о здравству*

¹³ Групација Свјетске банке. 2015. *Системска дијагностика за Босну и Херцеговину*

¹⁴ Групација Свјетске банке. 2015. *Системска дијагностика за Босну и Херцеговину*

¹⁵ Групација Свјетске банке. 2018. *Пројекат људског капитала*

¹⁶ Европска комисија. 2019. *Програм економских реформи, Босна и Херцеговина (2019-2021) Оцјена Комисије*

¹⁷ Групација Свјетске банке. 2018. *Пројекат људског капитала*

¹⁸ Агенција за статистику Босне и Херцеговине. 2018. *Анкета о радној снази за 2018.*

¹⁹ Групација Свјетске банке. 2019. *Студија раста и запошљавања за Босну и Херцеговину (радни документ)*

²⁰ Европска комисија. 2019. *Програм економских реформи, Босна и Херцеговина (2019-2021) Оцјена Комисије*

²¹ Универзитет Cornell, INSEAD и Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO). 2018. „*Global Innovation Index 2018: Energizing the World with Innovation*“

²² „ВИТ“ алијанса. 2019. *ИТ манифест*

²³ IFC. 2019. Реформа пословног окружења: приоритети, изазови и прилике (презентација)